

Review and Comparison of Clitic in Russian and Persian Languages

Mahnush Eskandari¹ * & Ali Saeidi²

Abstract

The word "clitic" refers to the dependent unit, that depends phonologically on another word or phrase, which is the interface between bound and free morphemes, exists in all languages of the world, and can be divided into types of proclitic, enclitic and endoclititic. In this article, the types of clitic in Persian and Russian languages have been studied and compared with each other, and the similarities and differences between them have been expressed based on the analytical-descriptive method. According to the findings of Iranian linguists, nine enclitics and one proclitic are recognizable in Persian and there is no endoclititic in this language, but in addition to the existence of several endoclititics in Russian, the number of enclitics and proclitics in this language is more than their number in Persian. Many prepositions in Russian are proclitics, but none of the Persian prepositions are proclitics. The reason for this is the different types of stress in these two languages, because prepositions and conjunctions in Persian have stress, but many prepositions, especially monosyllabic prepositions, in Russian do not have stress or their stress depend on the nearby word and are considered a proclitic.

Keywords: clitic, enclitic, endoclititic, proclitic, Persian language, Russian language

Vol. 14, No. 6, Tome 78
pp. 277-304
January & February
2024

Received: 26 May 2021
Received in revised form: 26 October 2021
Accepted: 20 November 2021

¹ Corresponding Author, Associate Professor, Department of Russian Language, Faculty of Persian Literature and Foreign Languages, Allameh Tabataba'i University, Tehran, Iran; *Email:* m_ekandary@atu.ac.ir; **ORCID ID:** <http://orcid.org/0000-0002-4259-1713>

² PhD in Russian Language Teaching, Department of Russian Language, Faculty of Persian Literature and Foreign Languages, Allameh Tabataba'i University, Tehran, Iran;

ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0002-1735-5292>

1. Introduction

The word "clitic" refers to the dependent unit, that depends phonologically on another word or phrase, which is the interface between bound and free morphemes, exists in all languages of the world, and can be divided into types of proclitic, enclitic and endoclititic. In morphology and syntax, a clitic is a morpheme that has syntactic characteristics of a word, but depends phonologically on another word or phrase. In this sense, it is syntactically independent but phonologically dependent—always connected to a host. A clitic is pronounced like an affix, but plays a syntactic role at the phrase level. In other words, clitics have the form of affixes, but the distribution of function words. For example, the contracted forms of the auxiliary verbs in I'm and we've are clitics.

1.2. Research Question(s)

In this article we try to compare the types of clitics, i.e. enclitics, endoclititics and proclitics in Russian and Persian, and find the similarities and differences between them. The questions we seek to answer in this study are: What are the types of clitics in Russian and Persian languages? What are the differences and similarities between the use of clitics in these two languages? Is there endoclititic, as a clitic that exists in a small number of languages, in these two languages or not?

2. Literature Review

In the Persian language, Kalbasi (1992, p.24-25), Shaghaghi (2013), Meshkatuddini (2005, p.18), Rasekh Mohand (2005, 2007, 2008, 2009, 2010), Sarahi and Alinejad (2013), Naghzguy Kohan (2014), Bahrami and Rezaei (2013), Mahmudi (2013) and ..., and in the Russian language, researchers such as Zaliznyak (2005), Mironova (2015), Zimmerling (2018), Valova (2016), Zimmerling and Liutikova (2016), Tamilina (2018), Duykina

et al. have studied the clitics and have created works.

3. Methodology

In this article, the types of clitic in Persian and Russian languages have been studied and compared with each other, and the similarities and differences between them have been expressed based on the analytical-descriptive method.

4. Results

According to the findings of Iranian linguists, nine enclitics and one proclitic are recognized in Persian and there is no endoclititic in this language, but in addition to the existence of several endoclititics in Russian, the number of enclitics and proclitics in this language is more than their number in Persian. Many prepositions in Russian are proclitics, but none of the Persian prepositions are proclitics. The reason for this is the different types of stress in these two languages because prepositions and conjunctions in Persian have stress, but many prepositions, especially monosyllabic prepositions, in Russian, do not have stress or their stress depends on the nearby word and are considered a proclitic.

Although the enclitics and proclitics of Russian and Persian are different from each other, the existence and use of them in these two languages have been proven. There is no endoclititic in Persian, but this type of clitics exists in Russian and is used.

The number of proclitics in Russian is much more than the number in Persian, and this is due to the lack of stress on many prepositions and conjunctions in Russian, as mentioned, lack of stress is the main characteristic of clitics.

Some conjunctions and prepositions in Russian can be used as clitic due to lack of stress, but this is not possible in Persian, because prepositions and conjunctions in Persian have stress and cannot be clitics.

In the Persian language, clitics refer to structural and syntactic relations, for example, they can be possessive modifiers or direct objects, and so on. In the Russian language as well as the Persian language, clitics, which consist of conjunctions, prepositions, and particles, are used to express grammatical relationships at the sentence level. In other words, clitics are similar in terms of semantic function in Russian and Persian languages.

دوماهنامه بین‌المللی

د ۱۴، ش ۶ (پیاپی ۷۸)، بهمن و اسفند ۱۴۰۲، صص ۲۷۷-۳۰۴

مقاله پژوهشی

<http://dori.net/dor/20.1001.1.23223081.1401.0.0.103.5>

بررسی و مقایسه واژه‌بست در زبان‌های روسی و فارسی

مهنوش اسکندری^{۱*}، علی سعیدی^۲

۱. دانشیار گروه زبان و ادبیات روسی، دانشکده ادبیات فارسی و زبان های خارجی، دانشگاه علامه طباطبائی (ره)، تهران، ایران.

۲. دکتری آموزش زبان روسی، گروه زبان و ادبیات روسی، دانشکده زبان ها و ادبیات خارجی، دانشگاه تهران، ایران.

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۰۸/۲۹

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۰۳/۰۵

چکیده

واژه‌بست به واحد وابسته بدون تکیه‌ای اطلاق می‌شود که حد واسط تکواژهای وابسته و آزاد است، تقریباً در تمام زبان‌های دنیا وجود دارد و به انواع پی‌بست، پیش‌بست و میان‌بست قابل تقسیم است. در این مقاله انواع واژه‌بست در زبان‌های فارسی و روسی بررسی و با یکدیگر مقایسه شده‌اند و شباهت‌ها و تفاوت‌های میان آن‌ها با تکیه بر روش تحلیلی - توصیفی بیان شده است. طبق یافته‌های زبان‌شناسان ایرانی، در زبان فارسی تعداد نه پی‌بست و یک پیش‌بست قابل تشخیص است و میان‌بست در این زبان به چشم نمی‌خورد و لحیکن، علاوه بر اینکه میان‌بست‌های متعددی در زبان روسی وجود دارد، تعداد پیش‌بست‌ها و پی‌بست‌ها نیز در این زبان بیش از تعداد آن‌ها در زبان فارسی است. تعداد زیادی از حروف اضافه در زبان روسی پیش‌بست به شمار می‌آیند، اما هیچ‌کدام از حروف اضافه فارسی، پیش‌بست نیستند. دلیل این امر در تفاوت «تکیه» در این دو زبان نهفته است، چراکه حروف اضافه و حروف ربط در زبان فارسی دارای تکیه هستند اما بسیاری از حروف اضافه، به‌خصوص حروف اضافه تک‌هجایی، در زبان روسی فاقد تکیه و یا وابسته به کلمه مجاور خود هستند و پیش‌بست به شمار می‌آیند.

واژگان کلیدی: واژه‌بست، پی‌بست، میان‌بست، پیش‌بست، زبان روسی، زبان فارسی.

Email: m_eskandary@ut.ac.ir

* نویسنده مسئول مقاله:

۱. مقدمه

کوچک‌ترین واحد زبان که دارای معنی است، تکواژ نام دارد. تکواژها ممکن است نشانگر نقش‌های دستوری نیز باشند. تکواژها را براساس اینکه آیا می‌توان آن‌ها را همانند واژه‌های مستقل، آزادانه به کار برد و یا اینکه باید آن‌ها را به پایه‌ای متصل کرد به دو نوع آزاد و وابسته تقسیم می‌کنند. با این حال در اغلب زبان‌های دنیا می‌توان واحدهای دیگری را نیز تشخیص داد که نه به گروه واژه‌های مستقل تعلق صد در صد دارند و نه به گروه تکواژهای وابسته و در حد فاصل این دو گروه جای می‌گیرند. به این واحد‌ها عنوان «واژه‌بست»^۱ اطلاق می‌شود.

واژه‌بست‌ها عناصری هستند که برخی ویژگی‌های کلمات مستقل و برخی ویژگی‌های کلمات وابسته را دارا هستند و به کلمه مجاور خود متصل می‌شوند. آن ویژگی واژه‌بست‌ها که با کلمات مستقل مشترک است، این است که از نظر آوایی استقلال دارند و همچون یک واژه مستقل تلفظ می‌شوند و اشتراک آن‌ها با کلمات وابسته، در عدم استقلال صرفی و نحوی و معنایی است. این بدان معناست که واژه‌بست‌ها از خود استقلال صرفی و نحوی نشان نمی‌دهند و مانند وندها نیاز دارند به یک کلمه، که میزبان یا پایه نامیده می‌شود، بچسبند.

مسئله واژه‌بست جزو آن دسته از مسائل زبانی است که تحلیل و مطالعه آن در زبان‌های مختلف پیچیدگی‌هایی به همراه داشته است، زیرا واژه‌بست نه در دسته کلمات مستقل قرار می‌گیرد که قواعد کلمات مستقل بر آن حاکم باشد و نه در دسته کلمات وابسته که بتوان تمام ویژگی‌های کلمات وابسته را به آن مترتب دانست. در دو زبان روسی و فارسی وجود واژه‌بست اثبات شده است، اما در انواع، تعداد و ویژگی‌های آن‌ها تفاوت‌هایی وجود دارد.

در این مقاله با تکیه بر روش تحلیلی - توصیفی و بر مبنای اسناد و آثار علمی زبان‌شناسان ایرانی و روس برآنیم تا انواع واژه‌بست، یعنی پی‌بست، میان‌بست و پیش‌بست را در زبان روسی و فارسی با یکدیگر مقایسه کنیم و شباهت‌ها و تفاوت‌های آن‌ها را بیابیم. سؤالاتی که در این پژوهش در پی یافتن پاسخ آن‌ها هستیم عبارت‌اند از: انواع واژه‌بست در زبان‌های روسی و فارسی کدامند؟ تفاوت‌ها و شباهت‌های کاربرد واژه‌بست‌ها در این دو

زبان چه هستند؟ آیا میان‌بست، به عنوان واژه‌بستی که در تعداد اندکی از زبان‌ها وجود دارد، در این دو زبان وجود دارد یا خیر؟

فرضیه تحقیق عبارت است از اینکه به دلیل تفاوت‌های ساختاری بین دو زبان روسی و فارسی و به خصوص ثابت نبودن جایگاه تکیه در کلمات زبان روسی، واژه‌بست‌ها و کاربرد آن‌ها در این دو زبان تطابق کامل ندارند و همچنین با توجه به وجود بسیاری ضمایر مرکب (برساخته از دو کلمه مجزا) در زبان روسی و همچنین صرفی بودن این زبان، میان‌بست بر خلاف زبان فارسی در زبان روسی وجود دارد.

در فرایند پژوهش درباره موضوع مقاله، ابتدا مبانی نظری در موضوع واژه‌بست‌ها طرح خواهد شد و سپس انواع واژه‌بست شامل پیش‌بست، میان‌بست و پی‌بست به تفصیل مورد بررسی قرار خواهد گرفت و با ارائه مثال‌هایی، اشتراکات و افتراقات در موضوع واژه‌بست‌ها بین دو زبان روسی و فارسی واکاوی خواهد شد. موضوعی که به طور خاص مورد توجه خواهد بود موضوع میان‌بست است که با رویکرد آواشناختی و ساخت‌واژی، وجود یا عدم آن در زبان‌های روسی و فارسی بررسی خواهد شد.

۲. پیشینه پژوهش

از نظر تاریخی، برچسب «واژه‌بست» اولین بار توسط دستوریان یونان باستان به عناصری اطلاق می‌شد که از نظر نحوی واژه‌اند، اما از نظر ساخت‌واژی به واژه مجاور وابسته‌اند و با آن واژه نوعی واحد ساخت‌واژی تشکیل می‌دهند (Zwicky, 1994, p. 572). در اوایل قرن هجدهم، جی هرمان^۲ با استفاده از کلمه یونانی *klino* به معنی «تکیه دادن و خم شدن»، واژه‌های پیش‌بست^۳ و پی‌بست^۴ را ساخت و از آن پس، کلمه واژه‌بست برای چنین عناصری به کار می‌رود (شقایق، ۱۳۷۴، ص. ۱۴۳). واکرناگل^۵ (1892) در مقاله‌ای اعلام کرد که واژه‌بست در زبان‌های هندواروپایی در جایگاه دوم جمله و بعد از یک عنصر تکیه‌دار می‌آید. زبان‌شناسان و پژوهشگران متعددی از جمله ساپیر (1930)، بلومفیلد (1933)، نایدا (1963)، متیوس (1979)، کامری (1981)، هادسون (1986)، رابینز (1989)، اندرسن (1992, 2004)، کارستایرز (1981)، بورر (1986)، کلاوانز (1982)، زوئیکی (1977, 1994)، زوئیکی

و پولوم (1983) به این مقوله پرداخته‌اند.

۲-۱. پیشینه پژوهش درباره واژه‌بست‌ها در زبان فارسی

در زبان فارسی کلباسی (۱۳۷۱، صص. ۲۴-۲۵)، شقاقی (۱۳۹۲)، مشکوه‌الدینی (۱۳۸۴، ص. ۱۸)، راسخ مهند (۱۳۸۴، ۱۳۸۶، ۱۳۸۷، ۱۳۸۸، ۱۳۸۹)، صراحی و علی‌نژاد (۱۳۹۲)، نغزگوی کهن (۱۳۹۲)، بهرامی و رضایی (۱۳۹۲)، محمودی (۱۳۹۲) و ... به بررسی واژه‌بست‌ها در زبان فارسی همت گمارده‌اند.

شقاقی (۱۳۷۴) در مقاله‌ای با عنوان «واژه‌بست چیست؟ آیا در زبان فارسی واژه‌بست وجود دارد؟» بر مبنای هفت آزمون از مجموع آزمون‌های زوئیکی و پولوم، تکواژهای وابسته در زبان فارسی را بررسی و طبقه‌بندی می‌کند و پس از بررسی بیش از ۱۰۰ تکواژ وابسته در زبان فارسی در نهایت به ۳ واژه‌بست ساده و ۶ واژه‌بست ویژه می‌رسد که همگی پی‌بست هستند. این زبان‌شناس در مقاله دیگری (۱۳۹۲) با عنوان «واژه‌بست جایگاه دوم در فارسی» تعداد واژه‌بست‌های زبان فارسی را به ۱۰ عدد ارتقا می‌دهد و به مجموع پیشین یک پیش‌بست اضافه می‌کند. او در این مقاله واژه‌بست‌های زبان فارسی را به واژه‌بست ساده و ویژه و جایگاه دوم، وند گروهی تقسیم کرده و به این نتیجه می‌رسد که واژه‌بست‌های جایگاه دوم از تحرک کم‌تری برخوردارند، محدودیت بیشتری در انتخاب پایه دارند و به مرور به وند تبدیل می‌شوند.

نغز کهن‌گوی (۱۳۸۹) در مقاله خود با عنوان «از واژه‌بست تا وند تصریفی» به بررسی تحول تاریخی بعضی واژه‌بست‌های فارسی جدید می‌پردازد و به این نتیجه می‌رسد که تمایز قطعی تکواژهای وابسته دستوری به دو دسته کاملاً متمایز واژه‌بست و وند تصریفی همیشه منطبق بر واقعیت‌های زبانی نیست.

راسخ مهند (۱۳۸۹) در مقاله «واژه‌بست‌های فارسی در کنار فعل» نقش واژه‌بست‌های ضمیری فارسی در کنار فعل را بررسی کرده است و به اثبات می‌رساند که واژه‌بست‌های فارسی در کنار فعل دو نقش متفاوت دارند.

صراحی و علی‌نژاد (۱۳۹۲) در مقاله «رده شناسی واژه‌بست در زبان فارسی» از الگوی پیشنهادی آخن والد به‌عنوان ابزاری علمی جهت تشخیص و مطالعه واژه‌بست‌های زبان

فارسی استفاده کرده است و پس از بررسی واژه‌بست‌های زبان فارسی به این نتیجه می‌رسند که در مطالعات مربوط به واژه‌بست نه‌تنها باید اصول ساخت‌واژی را در نظر گرفت، بلکه باید پارامترهای نحوی و واج‌شناسی را نیز مد نظر قرار داد.

۲-۲. پیشینه پژوهش درباره واژه‌بست‌ها در زبان روسی

در زبان روسی نیز پژوهشگرانی همانند آ. زالینیاک (2005)، میرونووا (2015)، زیمرلینگ (2012)، والووا (2016)، زیمرلینگ و لیوتیکووا (2016)، تامیلینا (2018)، دویکینا و همکاران (2018) به بررسی واژه‌بست‌ها (кЛИТИКА) در این زبان پرداخته و آثاری را تألیف کرده‌اند. زالینیاک (2005) در سلسله‌سخنرانی‌های خود درباره واژه‌بست‌های زبان روسی و ترتیب قرار گرفتن و جایگاه آن‌ها در جملات روسی به اثبات می‌رساند که در زبان روسی نیز واژه‌بست در جایگاه دوم یا جایگاه واکرناگل قرار می‌گیرد. هم او (2008) در کتاب «پی‌بست‌های زبان روسی باستان»^۶ به بررسی دقیق سیستم پی‌بست‌های زبان روسی باستان می‌پردازد.

میرونووا (2015) در مقاله خود از واژه‌بست‌ها با عنوان عناصر بینابین یاد کرده است و به این نتیجه می‌رسد که واژه‌بست‌ها یک طبقه خاص بین کلمات مستقل و وابسته هستند. والووا (2016) پس از بررسی دقیق طبقه‌بندی‌های صرفی و نحوی ارائه‌شده برای مقوله واژه‌بست در زبان روسی، واژه‌بست же را در دو کارکرد آن مورد مطالعه قرار می‌دهد. زیمرلینگ (2012) به بررسی طبقه‌بندی‌های واژه‌بست‌ها در زبان‌های مختلف و از جمله زبان روسی پرداخته و به ترتیب قرار گرفتن و جایگاه هر یک از واژه‌بست‌ها در خوشه‌های واژه‌بست در یک جمله اشاره می‌کند.

زیمرلینگ و لیوتیکووا (2016) در پژوهش خود به بررسی میان‌بست‌ها^۷ در زبان روسی می‌پردازند و به اثبات می‌رسانند که میان‌بست در این زبان وجود دارد. تامیلینا (2018) در پژوهش خود به بررسی کاربرد پی‌بست‌ها در زبان روسی می‌پردازد و سه واژه‌بست پرکاربرد زبان روسی معاصر، یعنی бы же و ли را مورد مطالعه قرار می‌دهد و به این نتیجه می‌رسد که قانون واکرناگل به زبان روسی معاصر نیز قابل تعمیم است و وجود نفی

در جمله بر جایگاه واژه‌بست‌های مورد مطالعه‌اش در جمله تأثیر می‌گذارد. دویکینا (2018) نیز به بررسی پی‌بست‌های فعلی در زبان روسی در قرون ۱۴ تا ۱۸ می‌پردازد. مقاله حاضر اولین تلاش در زمینه بررسی و مقایسه تحلیلی مقوله واژه‌بست در زبان‌های روسی و فارسی است و سعی شده در آن انواع واژه‌بست در این دو زبان مورد مقایسه قرار بگیرد.

۳. چارچوب نظری تحقیق

تعریف و ویژگی‌های واژه‌بست در زبان‌های فارسی و روسی

همانگونه که گفته شد، واژه‌بست‌ها واحدهایی هستند که به لحاظ دستوری در حد فاصل بین کلمات آزاد و وندها قرار دارند. «کلاونس (۱۹۸۵) واژه‌بست‌ها را براساس جایگاه حضورشان به انواع پیش‌بست و پی‌بست و با توجه به پایه اتصال، به انواع آغازی و پایانی و براساس جهت اتصال به انواع قبل و بعد تقسیم کرده است» (شقاقی، ۱۳۹۲، ص. ۳۱).

نغز کهن‌گوی در مقاله خود واژه‌بست را این گونه تعریف می‌کند: «واژه‌بست‌ها اجزائی دستوری هستند که به لحاظ رفتار دستوری حد واسط کلمات آزاد و وندهای تصریفی به شمار می‌روند» (نغز کهن‌گوی، ۱۳۹۳، ص. ۱۳۴۵). شقاقی در نتیجه‌گیری مقاله خود (شقاقی، ۱۳۷۴، ص. ۱۵۴) ضمن تعریف کامل واژه‌بست در زبان فارسی، می‌نویسد: «واژه‌بست فاقد تکیه است و از این نظر نه به واژه شباهت دارد و نه به وند». به عقیده زالیزنیاک،

در زبان روسی کلمات از نظر تکیه به دو دسته کلمات عادی و کلمات بدون تکیه تقسیم می‌شوند. برخی از کلمات بدون تکیه هیچ‌گاه و برخی نیز در اکثر مواقع تکیه ندارند و حیات این دو دسته از کلمات وابسته به کلمات مجاور آن‌هاست و کلمات بدون تکیه به کلمات مستقل متصل می‌شوند. به این کلمات یک یا دو هجایی بدون تکیه در زبان روسی، واژه‌بست گویند (Зализняк, 1993, p. 234).

پلونگیان (2003, p.28) نیز واژه‌بست‌های زبان روسی را گروهی از اجزا می‌داند که در حد فاصل بین واژه‌های آزاد و وندها قرار دارند.

در زبان فارسی آنچنان که از پژوهش‌ها در زمینه واژه‌بست و به‌خصوص مقاله شقاقی (شقاقی، ۱۳۷۴، ص. ۱۵۰) بر می‌آید، تعداد ۹ واژه‌بست که با توجه به جهت اتصال به واژه

میزبان، پی‌بست به شمار می‌آیند قابل شناسایی است. البته شقاقی در مقاله خود با عنوان «واژه‌بست جایگاه دوم در فارسی» می‌نویسد: «در زبان فارسی واژه‌بست‌ها به صورت پی‌بستی به پایه متصل می‌شوند و تنها یک پیش‌بست «م-» در گروه اسمی «مرا» یافت می‌شود» (شقاقی، ۱۳۹۲، ص. ۲۲). تعداد دقیق واژه‌بست‌ها در زبان روسی در منبعی ذکر نشده است، لیکن زالیزنیاک تعداد واژه‌بست‌های زبان روسی را تقریباً ۳۰ عدد می‌داند (Зализняк, 2005).

گرچه زبان‌شناسانی همچون صراحی و علی‌نژاد بر این عقیده‌اند که «در زبان فارسی تمام واژه‌بست‌ها به انتهای واژه میزبان اضافه می‌شوند. بنابراین تمام واژه‌بست‌های زبان فارسی از نظر جهت اضافه شدن، پی‌بست می‌باشند» (صراحی و علی‌نژاد، ۱۳۹۲، ص. ۱۱۵)، لیکن وجود پیش‌بست در این زبان توسط شقاقی (۱۳۹۲) به اثبات رسیده است. مانند «م» در گروه اسمی «مرا» (ر.ک: شقاقی، ۱۳۹۲، ص. ۲۲). پس زبان‌های روسی و فارسی در وجود پی‌بست و پیش‌بست به یکدیگر شبیه‌اند.

بنا به گفته کاتامبا (1993, p.245) «واژه‌بست می‌تواند با استفاده از قواعد نحوی به واژه‌های مستقل متصل شود. کلمه‌ای که واژه‌بست بدان متصل می‌شود را میزبان^۸ گویند». زالیزنیاک درباره زبان روسی اینچنین می‌نویسد:

واژه‌بست‌ها به کلمه یا گروه میزبان می‌چسبند یا پیش از میزبان یا پس از آن قرار می‌گیرند که در مورد اول عنوان پیش‌بست و در مورد دوم عنوان پی‌بست به آن‌ها اطلاق می‌شود. واژه‌بست‌ها به همراه واژه میزبان یک واحد آوایی که دارای یک تکیه است را تشکیل می‌دهند. و لیکن در مواردی تکیه بر روی واژه‌بست، و نه بر روی واژه مستقل میزبان، قرار می‌گیرد که در این صورت کلمه میزبان که تکیه خود را از دست داده، *Энклиномен*^۹ (میزبان بی‌تکیه) می‌نامند (Зализняк, 2004, p. 54).

در زبان فارسی نیز واژه‌بست‌ها به کلمه میزبان اضافه شده و به گفته نغز کهن‌گوی «واژه‌بست‌ها تنها با اضافه شدن به میزبان خود یک کلمه واجی را می‌سازند» (نغز کهن‌گوی، ۱۳۹۳، ص. ۱۳۴۶). تفاوت زبان فارسی و روسی در اضافه شدن واژه‌بست‌ها به کلمات میزبان در این نهفته است که در زبان روسی آنچنان که گفته شد، تکیه می‌تواند بر روی

واژه‌بست قرار گیرد و این امر به دلیل متحرک بودن تکیه در زبان روسی اتفاق می‌افتد، لیکن در زبان فارسی تکیه نمی‌تواند بر روی واژه‌بست‌ها قرار گیرد.

«واژه‌بست‌ها در زبان فارسی طبقات دستوری مختلفی مانند: ضمائر متصل، اضافه‌های اسمی، اضافه‌های صفتی و غیره را تشکیل می‌دهند که می‌توانند به واژه‌های میزبان متفاوتی اضافه شوند» (صراحی و علی‌نژاد، ۱۳۹۲، ص. ۲). علاوه بر این کلباسی (۱۳۷۱، ص. ۳۲) الف ندا را نیز در زمره واژه‌بست‌های زبان فارسی قرار می‌دهد. بالاتر ذکر شد که به عقیده زبان‌شناسان، واژه‌بست‌ها فاقد تکیه هستند، از این رو واژه‌بست‌ها در زبان روسی می‌توانند حروف اضافه، حروف ربط و یا ادات باشند، چراکه این‌ها به دسته کلمات وابسته تعلق دارند و چنانکه یوسیوا و همکاران او (2007) می‌نویسند: «تکیه مهم‌ترین ویژگی کلمات مستقل به شمار می‌آید و تنها کلمات وابسته در زبان روسی فاقد تکیه هستند» (Евсеева, 2007, p. 20).

البته طبق گفته والوا که در تعریف واژه‌بست‌ها در زبان روسی این‌گونه می‌نویسد: «واحدهایی هستند که فاقد تکیه هستند و یا تکیه خود را از دست می‌دهند» (Валова, 2016, p. 24)، برخی از واحدهای زبانی دارای تکیه، همانند حروف اضافه و ربط چند هجایی، نیز در موقعیت‌هایی که به کلمه میزبان متصل شده و تکیه خود را از دست می‌دهند، واژه‌بست به شمار می‌آیند.

در زبان‌های فارسی و روسی، آنچه‌ان که در بالا ذکر شد، وجود پی‌بست و پیش‌بست مشابه است. لیکن یکی از وجوه افتراق این دو زبان وجود میان‌بست در زبان روسی و نبود آن در زبان فارسی است که در این مقاله به تفصیل به آن خواهیم پرداخت.

۴. تحلیل داده‌ها

۴-۱. پی‌بست

پی‌بست به واژه‌بستی اطلاق می‌شود که پس از کلمه میزبان یا پایه قرار می‌گیرد. در زبان فارسی به گفته شقاقی (شقاقی، ۱۳۷۴، ص. ۱۵۰؛ ۱۳۹۲، ص. ۲۲) ۹ پی‌بست که عبارت‌اند از ۳ پی‌بست ساده یعنی، قید (صورت مختصر هم یا -م)، نشانه هم‌پایگی (که در گونه رسمی به

شکل "و" "va" کاربرد دارد) و نشانهٔ مفعول معرفه (صورت مختصر را) و ۶ پی‌بست ویژه، یعنی کسرهٔ اضافه، یای نکرهٔ «ی» یا «ای»، یای تخصیص نکرهٔ «ی» یا «ای»، ضمائر پی‌بستی، افعال پی‌بستی و نشانهٔ تأکید «-ها» قابل تشخیص هستند. زوئیکی (1977, p.6) در یک طبقه‌بندی کلی واژه‌بست‌ها را به ساده و ویژه تقسیم می‌کند. پی‌بست ساده، یا به‌طور کلی واژه‌بست ساده، این‌گونه تبیین می‌شود:

در محاوره یا در بعضی بافت‌های زبانی، یک واژه از نظر واجی به طور اجباری یا اختیاری کوتاه می‌شود. این صورت کوتاه و بی‌تکیه به واژهٔ مجاور متصل می‌شود و قواعد آوایی بر نحوهٔ اتصال آن حاکم است. این نکواژ وابسته، از نظر نحوی توزیعی همسان و برابر با گونهٔ کامل خود دارد و ارتباط معنایی و آوایی آن با گونهٔ کامل، روشن و شفاف است و واژه‌بست ساده نامیده می‌شود. همهٔ واژه‌بست‌هایی که واژه‌بست ساده نیستند، واژه‌بست ویژه به‌شمار می‌آیند. واژه‌بست ویژه یا فقط به صورت واژه وجود دارد، یعنی صورت کامل و غیروابسته ندارد و یا توزیع صورت وابسته منطبق بر صورت کامل نیست. در زبان فارسی «ئی» نکره و ضمائر پیوسته، واژه‌بست ویژه محسوب می‌شوند (شفاقی، ۱۳۷۴، ص. ۱۴۵).

پی‌بست‌ها در زبان روسی عبارت‌اند از ادات «нибудь либо то же, бы же ли» (Зализняк, 2008: 8) و (Зализняк, 2005). در زبان روسی، علی‌رغم فارسی، طبقه‌بندی یا بررسی پی‌بست‌ها طبق نظریهٔ زوئیکی، یعنی تقسیم‌بندی در دو گروه ساده و ویژه، صورت نگرفته است و لیکن با توجه به توضیحی که در بالا از پی‌بست‌های ساده و ویژه ارائه شد و با دقت در پی‌بست‌های زبان روسی، می‌توان به این نتیجه رسید که تمامی پی‌بست‌های یادشده ویژه هستند، چراکه تمامی آن‌ها به صورت واژه وجود دارند و توزیع کامل و وابسته ندارند.

البته در زبان روسی نیز پی‌بست‌ها براساس معنایی که به کلمه یا جمله اضافه می‌کنند به دو دسته تقسیم می‌شوند که آن دو دسته به این شرح هستند: « ۱) پی‌بست‌هایی که به کلمهٔ میزبان یا پایهٔ توضیحی می‌افزایند، همانند پی‌بست TO و ۲) پی‌بست‌هایی که به گزاره به‌عنوان هسته گروه برمی‌گردند، همانند پی‌بست же حتی اگر این پی‌بست‌ها فاصلهٔ زیادی با گزاره داشته باشند، باز هم به فعل یا گزاره برمی‌گردند».

برای مثال در جملهٔ Я бы никогда ни при каких условиях ни за что этого

не сказал. بین گزاره یا فعل сказал و واژه‌بست бы فاصله زیادی افتاده است، لیکن این پی‌بست به فعل یادشده برمی‌گردد و باعث می‌شود که جمله از حالت خبری به شرطی تبدیل شود (Зализняк, 2005). به دسته اول عنوان پی‌بست واژگانی^{۱۱} و به دسته دوم عنوان پی‌بست گروهی^{۱۱} اطلاق می‌شود. باید دقت داشت که آنچه در اینجا پی‌بست گروهی نامیده شد، همان وند گروهی^{۱۲} (شقاقی، ۱۳۹۲، ص. ۳۱) و پی‌بست واژگانی همان واژه‌بست جایگاه دوم است.

۲-۴. میان‌بست

میان‌بست‌ها، واژه‌بست‌هایی هستند که در میان واژه پایه قرار می‌گیرند. «بسیاری از میان‌بست‌های مشاهده‌شده در زبان‌های مختلف مواردی است که میان‌بست، فعل مرکب را که از هسته و عنصر وابسته تشکیل شده است، به دو بخش تقسیم کرده و میان این فعل مرکب قرار می‌گیرد که در زبان اوستیایی این اتفاق رخ می‌دهد» (Axvlediani, 1963, p. 12). البته مواردی نیز یافت می‌شود که میان‌بست در میان ریشه کلمه قرار می‌گیرد. به گفته گاننکوف «مواردی که میان‌بست در وسط ریشه قرار می‌گیرد بسیار نادر است که زبان اودینسکی از آن جمله است» (Ганенков и др., 2012).

با مطالعه پژوهش‌هایی که در زمینه واژه‌بست در زبان فارسی به رشته تحریر درآمده‌اند (کلباسی، ۱۳۷۱؛ شقاقی، ۱۳۷۴، ۱۳۹۲؛ مشکوه‌الدینی، ۱۳۸۴؛ راسخ مهند، ۱۳۸۴، ۱۳۸۶، ۱۳۸۷، ۱۳۸۸، ۱۳۸۹؛ صراحی و علی‌نژاد، ۱۳۹۲؛ نغزگوی کهن، ۱۳۹۲؛ بهرامی و رضایی، ۱۳۹۲؛ محمودی و همکاران، ۱۳۹۲) به این نتیجه می‌رسیم که میان‌بست در زبان فارسی وجود ندارد، زیرا در فارسی کلمه‌ای یافت نمی‌شود که یک عنصر بی‌تکیه بتواند در میان آن قرار بگیرد و با آن یک واحد آوایی مستقل را تشکیل دهد. علت مهم دیگر در این مسئله این است که حروف اضافه در فارسی تکیه‌دار هستند و نمی‌توانند مانند برخی از حروف اضافه روسی نقش واژه‌بست و به‌طور خاص میان‌بست را ایفا کنند.

آرکادیف (2016, p.332) و زیمرلینگ (2018, pp.159=179) در مقاله‌های خود در سال‌های ۲۰۱۶ و ۲۰۱۸ درباره میان‌بست‌های زبان روسی مطالبی را به رشته تحریر درآورده‌اند.

به گفته آرکادیف و زیمرلینگ، «حروف اضافه غیرمشتقی که در میان ضمایر نفی^{۱۳}، یعنی кое-кто، нечего، некого، ничей، никакой، ничто، ничто، niente می آیند» (Аркадьев, 2016, p. 332). و کلمه друг друга قرار می گیرند، میان بست به شمار

برای اثبات وجود میان بست ها در زبان روسی باید دو نکته را به اثبات رساند: اول اینکه حروف اضافه غیرمشتق^{۱۴}، همانند o, в, на, ж, у, над, с و غیره، واژه بست به شمار می آیند و دوم اینکه ضمایر نفی و مبهم یادشده و کلمه друг друга یک واژه، و نه گروه واژه، به شمار می آیند، چراکه میان بست باید درون یک واژه، و نه درون یک گروه واژه، قرار گیرد.

برای به اثبات رساندن مورد اول، علاوه بر اینکه زالیزنیاک از این حروف اضافه به عنوان واژه بست یاد می کند و می نویسد: «تعدادی از حروف اضافه^{۱۵} مانند на, в, без, из, за, из, Зализняк,) (2008, p. 7) می توان به گونه ای دیگر نیز واژه بست بودن این کلمات را به اثبات رساند:

با توجه به تعریف، واژه بست یعنی کلماتی که فاقد تکیه^{۱۶} و واژگانی هستند و در حد واسط و ندها و کلمات آزاد قرار دارند و برای موجودیت یافتن به واژه میزبان متصل می شوند، در اثبات اینکه حروف اضافه غیرمشتق، واژه بست به شمار می آیند، باید به اثبات رساند که این حروف اضافه برخی ویژگی های و ندها و برخی ویژگی های کلمات مستقل را دارا هستند.

شودوا درباره حروف اضافه در زبان روسی اینچنین می نویسد: «کلمات وابسته که عبارت اند از حروف اضافه، حروف ربط و ادات، فاقد تکیه هستند و به کلمه تکیه دار مجاور خود می چسبند» (Шведова, 1980, p. 137). یعنی حروف اضافه برای موجودیت یافتن، همانند واژه بست ها، به کلمه مستقل مجاور نیاز دارند.

همچنین، حروف اضافه یادشده همانند کلمات مستقل، کلمات پس از خود را هدایت نحوی می کنند و در حالت دستوری خاصی قرار می دهند و از این جهت شبیه کلمات مستقل، یعنی افعال، برخی صفات و برخی اسامی و اعداد عمل می کنند. لیکن این حروف اضافه از آن جهت که نمی توانند به تنهایی موجودیت و کاربرد داشته باشند و می بایست به کلمه پایه ای متصل شوند، به و ندها شبیه هستند.

اینک به بررسی و اثبات مورد دوم می‌پردازیم، یعنی ثابت می‌کنیم که ضمائر نفی و میهم یادشده در زبان روسی و کلمه́ друг друга واژه به شمار می‌آیند، نه گروه‌واژه. زالینزیاک (1967, p.53) در کتاب خود از این واژه انتزاعی^{۱۷} ها با عنوان صورت واژگانی ناپیوسته^{۱۸} یاد می‌کند. ابتدا ما به بررسی این کلمات شکسته به تنهایی و بدون وارد شدن میان‌بست یا حروف اضافه غیرمشتق در وسط آن‌ها می‌پردازیم تا ثابت کنیم که این کلمات، به تنهایی یک کلمه مستقل هستند و نه گروه‌واژه. برای اثبات این مدعا کافی است به مثال‌های زیر نگاه بیندازیم:

Они любят друг друга (۱)

Никто его не понимает (۲)

Неопределенные местоимения кое-кто и кое-что используются в (۳)
 русском языке нечасто
 در این مثال‌ها نمی‌توان اجزای این کلمات شکسته را از یکدیگر جدا کرد و بین آن‌ها فاصله انداخت:

*(Ни его кто не понимает)

یا همانند دو کلمه مستقل از حذف به قرینه اجزای آن‌ها استفاده کرد:

Неопределенные местоимения кое-кто и что используются в)
 *(русском языке нечасто

یا هر دو جزء را در پادژ مرجع صرف کرد:

*(Они любят друга друга)

همانگونه که مشاهده می‌شود نمونه‌های داخل پرانتز و ستاره‌دار همگی جملات غیردستوری هستند. اگر این کلمات شکسته، ترکیبی از چند واژه بودند، همانند نمونه‌های زیر می‌توانستیم آن‌ها را از یکدیگر جدا و جابه‌جا کنیم (مثال شماره ۴) یا از حذف به قرینه سود جوییم (مثال شماره ۵). واضح است از آنجایی که برای نمونه در مثال ۴، از دو کلمه در پادژ مفعولی استفاده شده است، هر دو آن‌ها در این پادژ صرف می‌شوند، لیکن در مثال ۱، друг друга یک کلمه است که در پادژ مفعولی صرف شده و فقط پایانه آن تغییر کرده است. نکته

قابل توجه دیگر این است که در مثال ۳ اگر حتی یکی از ضمایر مبهم را نیز حذف کنیم و بگوییم *Кое-что используется в русском языке нечасто* گزاره یعنی فعل *используется* به صورت مفرد به کار می‌رود، چراکه *кое-что* واژه به شمار می‌آید، نه ترکیبی از دو واژه.

Он любит мать и отца (ε) << Он любит мать и отца

Даже мать и << Даже мать и даже отец его не понимают (ο) отец его не понимают)

بنابراین ضمایر مبهم، ضمایر نفی و *друг друга* یک واژه هستند و حروف اضافه غیرمشتقی که در وسط آن‌ها در ترکیبات زیر قرار می‌گیرند، میان‌بست به شمار می‌آیند.

Кое о чём, друг к другу, друг о друге, друг на друга, друг с другом, друг за другом, не о чём, не с кем, кое у кого, кое над чем, ни в чём и др.

بنابراین، آنچه‌ان که «در زبان فارسی، مانند اغلب زبان‌های خانواده هندواروپایی، میانوند به کار نمی‌رود» (شقایق، ۱۳۷۴، ص. ۱۴۳) میان‌بست نیز در این زبان کاربرد ندارد، لیکن در زبان روسی عکس این موضوع صادق است.

۳-۴. پیش‌بست

همانگونه که اشاره شد، کلاونس (1985) واژه‌بست‌ها را براساس جایگاه حضورشان به انواع پیش‌بست و پی‌بست تقسیم کرده است. در زبان فارسی به گفته شقایق «واژه‌بست‌ها به صورت پی‌بستی به پایه متصل می‌شوند و تنها یک پیش‌بست «م-» در گروه اسمی «مرا» یافت می‌شود» (شقایق، ۱۳۹۲، ص. ۲۲).

پیش‌بست‌ها در زبان روسی عبارت‌اند از «برخی حروف ربط^{۱۱} مانند *и, а* تعدادی از حروف اضافه مانند *в, на, без, из, за, перед, по, при, про, о, об, от, с, у, через* و تعدادی از ادات^{۱۲} همانند *ни, не* (Зализняк, 2008, p. 7) «и (усилительное)»

آنچه در نگاه اول از مقایسه پیش‌بست‌ها در زبان‌های روسی و فارسی بر می‌آید، این است که تعداد زیادی از حروف اضافه در زبان روسی پیش‌بست به شمار می‌آیند، لیکن

هیچ‌کدام از حروف اضافه فارسی، پیش‌بست نیستند. دلیل این امر در تفاوت «تکیه» در این دو زبان نهفته است. همانگونه که در تعاریف واژه‌بست آمد، واژه‌بست‌ها در تمامی زبان‌ها عناصری فاقد تکیه هستند، شقاقی نیز در نتیجه‌گیری مقاله خود ضمن تعریف کامل واژه‌بست در زبان فارسی، می‌نویسد: «واژه‌بست فاقد تکیه است و از این نظر نه به واژه شباهت دارد و نه به وند» (شقاقی، ۱۳۷۴، ص. ۱۵۴). البته از آنجا که «متحرک بودن از ویژگی‌های تکیه در زبان روسی است» (محمدی و داد، ۱۳۸۹، ص. ۱۶۴) در برخی موارد در این زبان حروف اضافه‌ای که پیش‌بست هستند می‌توانند به جای میزبان تکیه بپذیرند که در این موارد کلمه میزبان که تکیه ندارد *ЭНКЛИНОМЕН* یا میزبان بی‌تکیه نامیده می‌شود.

گرچه برخی از پژوهشگران همانند فرگوسن (1975) و وحیدیان کامیار (۱۳۵۷) بر این عقیده بودند که حروف اضافه در زبان فارسی فاقد تکیه هستند، لیکن به گفته اسلامی

اگر می‌پذیریم که واژه‌های دستوری نیز در واژگان زهنی اهل زبان قرار دارند، تلویحاً می‌پذیریم که باید تکیه واژگانی نیز داشته باشند. موید این استنباط این است که در پاره‌گفتار می‌توانیم به‌خاطر شرایط بافت سخن، به‌عنوان مثال حروف اضافه را برجسته کنیم که این برجستگی همان تکیه زیر و بمی است و تکیه زیر و بمی نیز لزوماً روی هجای تکیه‌بر واژگانی ظاهر می‌شود. یعنی اول واژه باید دارای تکیه واژگانی باشد تا بتواند تکیه زیر و بمی را بپذیرد. از آن جایی که حروف اضافه همیشه با یک وابسته اسمی به‌کار می‌روند، لذا تکیه زیر و بمی نیز همیشه در گفتار بی‌نشان روی وابسته قرار می‌گیرد و همین امر موجب شده است که تلقی بی‌تکیه بودن حرف اضافه به‌وجود آید (اسلامی، ۱۳۸۸، ص. ۱۰).

بنابراین حروف اضافه در زبان فارسی واژگان دارای تکیه هستند و شرط اولیه ورود به دسته واژه‌بست‌ها یعنی «فاقد تکیه بودن» را ندارند.

درباره ادات ربط یا حروف ربط فارسی نیز چنین نکته‌ای، یعنی تکیه‌دار بودن آن‌ها، صادق است. اسلامی در این باره می‌نویسد:

ادات ربط نیز از واحدهای واژگان هستند و لذا تکیه واژگانی دارند و به همین دلیل در گفتار می‌توانند بنا به موقعیت برجسته شوند و تکیه زیر و بمی بگیرند، که این خود شاهدهی بر تکیه‌بر بودن آن‌ها در واژگان است. به‌عنوان مثال می‌توانیم «هر چند» را در گفتار برجسته کنیم که بسیار نیز اتفاق می‌افتد (اسلامی، ۱۳۸۸، ص. ۱۰).

لیکن آنچنان که شانسکی و ایوانف می‌نویسند:

در زبان روسی مشاهده می‌شود که تکیه کلمات تکیه‌دار در محاوره از بین می‌رود و کلمه بدون تکیه می‌شود و برخی از کلمات نیز دارای دو و یا حتی سه تکیه هستند و لیکن کلمات وابسته^{۲۱} یعنی حروف اضافه، حروف ربط و ادات که در هنگام تلفظ به کلمه مستقل مجاور خود متصل می‌شوند و همراه با آن‌ها یک واحد آوایی^{۲۲} را تشکیل می‌دهند به دسته کلمات بدون تکیه، که همان واژه‌بست‌ها هستند، تعلق دارند (Шанский, Иванов, 1987, p. 182).

۵. نتیجه

بنا بر آنچه گفته شد می‌توان نتیجه گرفت که فرضیه‌های تحقیق تأیید شده‌اند، زیرا اولاً اثبات شد بین زبان‌های فارسی و روسی تفاوت‌های مهمی در مقوله واژه‌بست وجود دارد و این تفاوت هم در موضوع بنیادین وجود یا عدم گونه‌های مختلف این پدیده در این دو زبان، هم در طبقه‌بندی آن و هم در تعداد و کاربرد آن نمود دارد. همانطور که دیدیم مهم‌ترین علت این مسئله نیز تفاوت بنیادین در موضوع تکیه کلمات در دو زبان روسی و فارسی است. ثانیاً، اثبات شد که برخلاف زبان فارسی، در زبان روسی میان‌بست وجود دارد و کاربرد قابل توجهی هم دارد. در مقاله استدلال کردیم که علت این مسئله، وجود تعداد زیادی ضمائر مبهم و نفی است که از نظر ساخت‌واژی مرکب یا مشتق از دو کلمه هستند و از طرفی در بسیاری موارد روابط دستوری در زبان روسی به کمک حروف اضافه بیان می‌شوند و حروف اضافه غیرمشتق می‌توانند در بین دو جزء آن ضمائر مبهم و نفی که مرکب یا مشتق هستند، بیابند و وارد حیطه میان‌بست‌ها بشوند. از آنجا که بررسی و مقابله واژه‌بست‌ها بین دو زبان فارسی و روسی در این مقاله برای اولین بار انجام شده است، نتایج آن می‌تواند برای زبان‌شناسانی که به مطالعات تطبیقی، خاصه بین زبان‌های فارسی و روسی علاقه دارند حائز اهمیت باشد، همچنین تحلیل‌های ساخت‌واژی و آواشناختی که در این مقاله درباره مسئله میان‌بست‌ها انجام شد، راه جدیدی را در آموزش ضمائر مبهم و نفی، همینطور حروف اضافه روسی و نقش آن‌ها در روابط نحوی که برای دانشجویان فارسی زبان دارای ابهامات و دشواری‌های زیادی است، می‌گشاید. نتایج دیگری نیز از این مقاله به دست آمد که در ادامه به تفصیل می‌آوریم:

- (۱) گرچه پی‌بست‌ها و پیش‌بست‌های زبان روسی و فارسی با یکدیگر متفاوت‌اند، لیکن وجود و کاربرد پی‌بست و پیش‌بست در این دو زبان به اثبات رسیده است.
- (۲) در زبان فارسی میان‌بست وجود ندارد، لیکن این واحد در زبان روسی وجود دارد و به کار می‌رود.
- (۳) تعداد پیش‌بست‌ها در زبان روسی به مراتب بیشتر از تعداد آن‌ها در زبان فارسی است و این امر به دلیل فاقد تکیه بودن بسیاری از حروف اضافه و حروف ربط در زبان روسی است و همانگونه که گفته شد، بی تکیه بودن، شرط ورود واحدهای زبانی به دایره واژه‌بست‌هاست.
- (۴) به گفته واژه‌شناسان، به نظر می‌رسد که در زبان‌های دنیا، پی‌بست‌ها بیشتر از پیش‌بست‌ها باشند. این نکته درباره زبان فارسی صدق می‌کند، چراکه در زبان فارسی تعداد ۹ پی‌بست و ۱ پیش‌بست شناخته شده است، لیکن در زبان روسی معاصر تعداد پیش‌بست‌ها بیش از پی‌بست‌هاست. در زبان روسی باستان تعداد پی‌بست‌های زبان روسی بسیار بیشتر از امروز بوده است، لیکن به مرور زمان بسیاری از آن‌ها از بین رفته‌اند و دیگر کاربرد ندارند.
- (۵) همانطور که در متن مقاله ذکر کردیم واژه‌بست‌ها فاقد تکیه هستند و از آنجا که اکثر واژه‌بست‌های زبان فارسی دارای یک هجا هستند لذا هیچ‌گاه تکیه بر نمی‌دارند، اما در زبان روسی این قاعده همه‌گیر نیست و در برخی موارد حرف اضافه یا ربطی که واژه‌بست محسوب می‌شود می‌تواند تکیه داشته باشد. این موضوع خصوصاً در مواردی که حرف اضافه‌ای به‌عنوان پیش‌بست استفاده شود، دیده می‌شود. بنابراین از نظر ویژگی‌های واجی و آوایی، واژه‌بست‌های زبان فارسی با زبان روسی تفاوت دارند.
- (۶) در زبان فارسی واژه‌بست‌ها اصولاً به روابط ساختی و نحوی اشاره می‌کنند، برای مثال در نقش اضافه ملکی یا مفعول صریح و مانند این‌ها به کار می‌روند. در زبان روسی نیز مانند زبان فارسی، واژه‌بست‌ها که عبارت‌اند از حروف ربط و حروف اضافه و ادات، برای بیان روابط دستوری در سطح جمله به کار می‌روند. به عبارت دیگر واژه‌بست‌ها از حیث کارکرد معنایی، در زبان‌های روسی و فارسی مشابه‌اند.
- (۷) برخی حروف ربط و حروف اضافه در زبان روسی، به دلیل فاقد تکیه بودن، می‌توانند

به‌عنوان پیش‌بست به کار روند، لیکن در زبان فارسی چنین امکانی وجود ندارد، چراکه حروف اضافه و حروف ربط زبان فارسی دارای تکیه هستند و شرط ورود به دسته واژه‌بست‌ها را ندارند.

۸) پی‌بست‌ها در منابع فارسی براساس تقسیم‌بندی زوئیکی از واژه‌بست‌ها، به ساده و ویژه تقسیم‌بندی شده‌اند، اما در منابع روسی چنین تقسیم‌بندی‌ای وجود ندارد، گرچه بررسی ما نشان می‌دهد تمام پی‌بست‌های زبان روسی در دسته ویژه قرار می‌گیرند، چراکه تمام آن‌ها به صورت واژه وجود دارند و توزیع کامل و وابسته ندارند. اما از طرف دیگر در زبان روسی پی‌بست‌ها براساس اینکه به کلمه میزبان معنایی می‌افزایند یا اینکه به گزاره جمله بر می‌گردند، به پی‌بست‌های واژگانی و گروهی تقسیم‌بندی شده‌اند. می‌توان گفت پی‌بست واژگانی زبان روسی همان واژه‌بست جایگاه دوم و پی‌بست گروهی همان وند گروهی است که در منابع فارسی درباره آن مطالبی گفته شده است.

۶. پی‌نوشت‌ها

1. Clitic (Клитика)
2. G. Herman
3. Proclitic
4. Enclitic
5. Jacob Wackernagel
6. Древнерусские энклитики (Old Russian enclitics)
7. Endoclititic
8. Host words (Хозяин)
9. برگرفته از واژه‌فراانسوی enclinomène
10. Локальные энклитики (Local enclitics)
11. Фразовые энклитики (Phrasal enclitics)
12. phrasal affix
13. Отрицательные местоимения (Negative pronouns)
14. Неопределённые местоимения (Indefinite Pronouns)
15. Первообразные предлоги (Antiderivative prepositions)
16. Предлоги (Prepositions)
17. Лексема (Lexeme)
18. Разрывная словоформа (Discontinuous wordform)
19. Союзы (Conjunctions)
20. Частицы (Particles)

21. Служебные слова (Relational words)
 22. Фонетическое слово (Clitic group)

۷. منابع

- اسلامی، م. (۱۳۸۸). تکیه در زبان فارسی. *پردازش علائم و داده‌ها*، ۱ (۱۱)، ۳-۱۲.
- جم، ب. (۱۳۹۴). تبیین تغییر تلفظ فعل پی‌بستی /-ast/ در بافت‌های گوناگون در چارچوب نظریهٔ بهینگی. *پژوهش‌های زبانی*، ۱، ۲۱-۴۰.
- شقاقی، و. (۱۳۷۴). واژه‌بست چیست؟ آیا در زبان فارسی چنین مفهومی وجود دارد؟ *مجموعه مقالات دانشگاه علامه طباطبائی*، ۱۳، ۱۴۱-۱۵۸.
- شقاقی، و. (۱۳۹۲). *وند گروهی. زبان و زبان‌شناسی*، ۱۷، ۱-۲۶.
- شقاقی، و. (۱۳۹۲). *واژه‌بست جایگاه دوم در فارسی. مجموعه مقالات نخستین همایش ملی: بررسی واژه‌بست‌ها در زبان‌های ایرانی*. به کوشش م. راسخ مهند. انجمن زبان‌شناسی ایران، تهران: نشر نویسهٔ پارسی، ۱۳-۳۵.
- صراحی، م.ا.، و علی‌نژاد، ب. (۱۳۹۲). *رده‌شناسی واژه‌بست در زبان فارسی. زبان‌شناسی و گویش‌های خراسان دانشگاه فردوسی مشهد*، ۱، ۱۰۳-۱۲۰.
- کلباسی، ا. (۱۳۷۱). *ساخت اشتقاقی واژه در فارسی امروز*. تهران: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی.
- محمدی، م.، و داد، م. (۱۳۸۹). تکیه در واژه‌های روسی و فارسی و تداخل آن‌ها از منظر زبان‌آموزان فارسی‌زبان. *جستارهای زبانی*، ۳، ۱۵۳-۱۶۹.
- نغزگوی کهن، م. (۱۳۹۳). *از واژه‌بست تا وند اشتقاقی. مجموعه مقالات دانشگاه علامه طباطبائی*، ۲۲، ۱۳۴۵-۱۳۵۰.
- Адамчик, Н. В. (2008). *Самый полный курс русского языка*. Минск: Харвест.
- Аркадьев, П.М. (2016). “К вопросу об эндоклитиках в русском языке” // *Архитектура клаузы в параметрических моделях: синтаксис, информационная структура, порядок слов* / Под ред. А.В. Циммерлинга, Е.А. Лютиковой. М.: Языки славянской культуры (ЯСК). С. 325–331.
- Ахвледиани, Г. С. (1963). “Превербный тмезис в осетинском языке” // *Краткие*

сообщения института народов Азии. 67. Иранская филология. М.: Изд-во восточной литературы. с. 11–15.

- Валова, Е.А. (2016). Позиционные свойства энклитических частиц: корпусное экспериментальное исследование на примере частицы «же». *Диссертация на соискание ученой степени кандидата филологических наук*: 10.02.19 — Теория языка. — Национальный исследовательский университет Высшая школа экономики. — Москва. — 218 с.
- Ганенков, Д.С., Ю.А. Ландер, Т.А. Майсак (2012). “Удинский язык без эндоклитик”. *Доклад в Институте современных лингвистических исследований при МГГУ им. М. А. Шолохова*, 16 марта 2012 г. http://udilang.narod.ru/field/Udi_mgggu_2012.pdf.
- Ганиев, Ж.В. (2012). *Современный русский язык : фонетика, графика, орфография, орфоэзия : учеб. пособие / Ж.В. Ганиев. - М.: - 200 с.*
- Долбик, Е.Е., В.Л. Леонович, Л.Р. Супрун-Белевич. (2010). *Современный русский язык : хрестоматия. В 3 ч. Ч. 3. Синтаксис / сост. : Е.Е. Долбик, В.Л. Леонович, Л.Р. Супрун-Белевич. — Минск : БГУ. — 295 с.*
- Евсева, И.В., Т.А. Лузгина, И.А. Славкина, Ф.В. Степанова. (2007). *Современный русский язык: Курс лекций / И.В. Евсева, Т.А. Лузгина, И.А. Славкина, Ф.В. Степанова; Под ред. И.А. Славкиной. – Красноярск: Сибирский федеральный ун-т. - 642 с.*
- Зализняк, А.А. (1967). *Русское именное словоизменение. — М.: Наука.*
- Зализняк, А.А. (1993). “К изучению языка берестяных грамот” // Янин В.Л. Зализняк А.А. *Новгородские грамоты на бересте из раскопок 1984–1989. М.: Наука. 352 с.*
- Зализняк, А.А. (2004). *Слово о полку Игореве. Взгляд лингвиста. М. :Языки славянской культуры. 352 с.*
- Зализняк, А.А. “Некоторые проблемы порядка слов в истории русского языка”

// *Лекция в школе «Муми-троль», прочитанная 18 ноября 2005 года.*
https://elementy.ru/nauchno-populyarnaya_biblioteka/431049.

- Зализняк, А.А. (2008). *Древнерусские энклитики*. М.: "Языки славянских культур".
- Плунгян, В. А. (2003). *Общая морфология. Введение в проблематику. Учебное пособие*. — 2-е изд., испр. — М.: Едиториал УРСС. — 384 с.
- Селезнева, Л.Б. (1999). *Современный русский язык: Система основных понятий: Учебное пособие: В 2 ч. / Под общ. ред. Л.Б. Селезневой. Ч. 2: Морфология. Синтаксис / Сост. Ф.П. Сергеев, О.В. Чижикова*. — Волгоград: Изд-во ВолГУ. — 120 с.
- Циммерлинг, А.В. (2018). "Так и надо: нужны ли эндоклитики в описании русской грамматики" // *Русский язык в научном освещении*, вып. 36. № 2 [Принято к публикации]. 159–179.
- Шанский, Н.М., В.В. Иванов. (1987). *Современный русский язык. Учеб. для студентов пед. ин-тов по спец. № 2101 «Рус. яз. и лит.» В 3 ч. Ч. 1. Введение. Лексика. Фразеология. Фонетика. Графика и орфография / Н. М. Шанский, В. В. Иванов*. — 2-е изд., испр. и доп. — М.: Просвещение. — 192 с.
- Шведова, Н.Ю. (главный редактор) и др. (1980). *Русская грамматика: Академия наук СССР, институт русского языка*. — М.: Наука. Том 1, с. 137.
- Aikhenvald, Alexandra Y. (2003). "Typological parameters for the study of clitics, with special reference to Tariana", Pp 42-78 of *Word: A Cross-Linguistic Typology*, edited by R.N.W. Dixon and Alexandra Aikhenvald. Cambridge: CambridgeUniversity Press.
- Katamba, F. (1993) *Morphology*. Macmillan Press LTD.
- Zwicky, A. (1994). "Clitics": *Encyclopedia of language and linguistics* ed. R.E. Asher Pergamon Press. vol.2, 571–576.
- Zwicky, A. (1997). *On clitics*. Bloomington: Indiana University Linguistics Club.

- [https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%A7%D0%B0%D1%81%D1%82%D0%B8%D1%86%D0%B0_\(%D1%87%D0%B0%D1%81%D1%82%D1%8C_%D1%80%D0%B5%D1%87%D0%B8\)](https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%A7%D0%B0%D1%81%D1%82%D0%B8%D1%86%D0%B0_(%D1%87%D0%B0%D1%81%D1%82%D1%8C_%D1%80%D0%B5%D1%87%D0%B8))

References

- Adamchik, N.V. (2008). *The most complete Russian language course*. Harvest. [In Russian]
- Aikhenvald, A. Y. (2002). Typological parameters for the study of clitics with special reference to Tariana. In Dixon, R. N. W., & Aikhenvald, A. (Eds.), *Word: A Cross-Linguistic typology* (pp. 42–78). Cambridge University Press.
- Akhvlediani, G. S. (1963). Preverb tmesis in the Ossetian language. In A.A. Freiman (Ed.), *Brief messages of the institute of the Asian peoples. 67. Iranian philology* (Pp. 11–15). Publishing House of Oriental Literature. [In Russian]
- Arkadyev, P.M. (2016). On the issue of endoclitics in the Russian language. In A.V. Zimmerlinga & E.A. Lyutikova (Eds.), *Clause architecture in parametric models: syntax, information structure, word order* (pp. 325–331). Languages of Slavic culture (YSC). [In Russian]
- Dolbik, E.E., Leonovich, V.L., & Suprun-Belevich, L.R. (2010). *Modern Russian language: A chrestomathy. In 3 Parts. Part 3. Syntax*. BGU. [In Russian]
- Evseeva, I.V., Luzgina, T.A., Slavkina, I.A., & Stepanova, F.V. (2007). *Modern Russian language: Course of lectures*. Siberian Federal University. [In Russian]
- Ganenkov, D.S., Lander, Yu.A., & Maysak, T.A. (2012). *The Udinian language without endoclitics*. [Lecture, Institute of Contemporary Linguistic Research]. The Moscow State University for the Humanities M. A. Sholokhova. [In Russian]
- Ganiev, Zh.V. (2012). *Modern Russian language: Phonetics, graphics, orthography, orthoepy: Textbook*. FLINTA. [In Russian]
- Islami, Muharram. (2009). Stress in Persian language. *Two Quarterly Journal of Sign*

and Data Processing, 1(11), 3–12. [In Persian]

- Jam, Bashir. (2015). Explaining the change in pronunciation of the Enclitic verb /-ast/ in various contexts in the framework of the optimality theory. *Linguistic Researches*, 6(1), 21–40. [In Persian]
- Kalbasi, Iran. (1992). *Derivative construction of the word in contemporary Persian*. Institute of Humanities and Cultural Studies. [In Persian]
- Katamba, F. (1993) *Morphology*. Macmillan Press LTD.
- Mohammadi, M. R., & Dad, M. (2009). Stress in Russian and Persian words and their interaction from the perspective of Persian language learners. *Journal of Linguistic Research*, 1(3), 153–169. [In Persian]
- Naghzguy Kohan, Mehrdad. (2014). From clitic to derivative affix. *Article Collection of Allameh Tabatabai University*, (332), 1345–1350. [In Persian]
- Plungyan, V.A. (2003). *General morphology: Introduction to the problematic. tutorial, 2nd ed., Rev.* Editorial URSS Pub. [In Russian]
- Sarahi, M. A., & Ali Nejad, B. (2013). Typology of clitics in Persian language. *Journal of Khorasan Linguistics and Dialects, Ferdowsi University of Mashhad*, (1), 103–130. [In Persian]
- Sergeev, F.P., & Chizhikova, O.V. (1999). Morphology: syntax. In L. B. Selezneva (Ed.), *Modern Russian: System of basic concepts: Textbook* (pp 1–120). Volgograd: VolSU Publishing House. [In Russian]
- Shansky, N.M., & Ivanov, V.V. (1987). *Modern Russian language, textbook for students of pedagogy institutes, by specialty. №. 2101 "Rus. lang. and lit."*, In 3 Parts, Part 1. *Introduction. Vocabulary. Phraseology. Phonetics. Graphics and Орфография*, 2nd ed., Rev. Prosveshenie (Enlightenment) Pub. [In Russian]
- Shaqaqi, Vida. (1995). What is a clitic? Is there such a concept in Persian?. *Article Collection of Allameh Tabatabai University*, (83), 141–158. [In Persian]
- Shaqaqi, Vida. (2013). Group affix. *Journal of Language and Linguistics*, 9(17), 1–

26. [In Persian]

- Shaqaqi, Vida. (2013). Second-position clitic in Persian. In M. Rasekh Mahand (Ed), *Article collection of the first national conference: A study of clitics in Iranian languages* (pp. 13–35). Nashre Nevis Pub. [In Persian]
- Shvedova, N.Yu., Arutyunova, N. D., Bondarko, A. V., Ivanov, V. V., Lopatin, V. V., Ulukhanov, I. S. & Filin, F. P. (1980). *Russian grammar: USSR academy of sciences, Russian language institute, Volume 1*. Nauka Pub. [In Russian]
- Valova, E.A. (2016). *Positional properties of enclitic particles: a corpus experimental study using the example of the particle “zhe (же)”*. [Doctoral dissertation, The National Research University]. Higher School of Economics. [In Russian]
- Zaliznyak, A.A. (1967). *Russian nominal inflection*. Nauka Pub. [In Russian]
- Zaliznyak, A.A. (1993). To the study of the language of Birch bark manuscripts. In V.L., Yanin & A.A., Zaliznyak (Eds). *Novgorod manuscripts on Birch barks (from Excavations 1984-1989)*, (pp. 1–2). Nauka Pub. [In Russian]
- Zaliznyak, A.A. (2004). *The tale of Igor's campaign. Linguist's view*. Languages of Slavic Culture Pub. [In Russian]
- Zaliznyak, A.A. (2005). *Some problems of word order in the history of the Russian language*. [Lecture, School "Moomi-troll"]. [In Russian]
- Zaliznyak, A.A. (2008). *Old Russian enclitics*. Languages of Slavic Cultures Pub. [In Russian]
- Zimmerling, A.V. (2018). So it should be: Are endoclitics needed in the description of Russian grammar. *Russian Language in Scientific Coverage*, 36(2), 159–179 [Accepted for publication]. [In Russian]
- Zwicky, A. (1994). Clitics. In R.E. Asher (Ed). *Encyclopedia of language and linguistics*, vol.2, (pp. 571–576). Pergamon Press.
- Zwicky, A. (1997). *On clitics*. Indiana University Linguistics Club.

[https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%A7%D0%B0%D1%81%D1%82%D0%B8%D1%86%D0%B0_\(%D1%87%D0%B0%D1%81%D1%82%D1%8C_%D1%80%D0%B5%D1%87%D0%B8\)](https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%A7%D0%B0%D1%81%D1%82%D0%B8%D1%86%D0%B0_(%D1%87%D0%B0%D1%81%D1%82%D1%8C_%D1%80%D0%B5%D1%87%D0%B8))